

УДК 37.016:[811.161.2'276.6:34]:378.4(438-25)UW

ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПРАВА НА КАФЕДРІ УКРАЇНІСТИКИ ВАРШАВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Ірина Митнік

*Katedra Ukrainistyki, Uniwersytet Warszawski,
ul. Szturmowa 4, pok. 415, 02-678 Warszawa, Polska,
tel. (+48) 22 5520342
e-mail: iwmytnik@uw.edu.pl*

У статті розглянуто проблематику навчання української мови права на кафедрі україністики Варшавського університету. Обговорено програму курсу, методiku навчання, цілі курсу та плановані результати навчання. Текстову базу курсу складають правові акти, конституції, кодекси, закони, нормативні акти, цивільні договори, свідоцтва про народження, шлюб, заповіти та спеціалізовані статті. Тематичний обсяг визначають шість основних модулів: системний модуль та п'ять інших, що відповідають галузям права, серед них - модуль цивільного права, адміністративного та фінансового права, кримінального права, модуль трудового права та модуль міжнародного права.

Ключові слова: фахове мовлення, мова права, юридичні документи, методи та техніки навчання.

DOI <http://dx.doi.org/10.30970/ufi.2018.13.1982>

W artykule omówiono kształcenie w zakresie ukraińskiego języka prawa w Katedrze Ukrainistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Przedstawiono program kursu, metodykę nauczania, stawiane cele i planowane efekty kształcenia. Bazę tekstową kursu stanowią najważniejsze z punktu widzenia gałęzi prawa dokumenty: akty prawne, konstytucje, kodeksy, ustawy, rozporządzenia, umowy cywilno-prawne, akty urodzenia, małżeństwa, testamenty oraz artykuły specjalistyczne. Zakres tematyczny wyznacza moduł systemowy, cywilnoprawny, administracyjnoprawny i finansowoprawny, prawnokarny, moduł prawa pracy i moduł prawa międzynarodowego.

Słowa kluczowe: języki specjalistyczne, język prawa, dokumenty prawne, metody i techniki nauczania.

Важливим елементом глотидактики іноземних мов є викладання спеціалізованих мов, скероване на підготовку студента до комунікації в типових професійних ситуаціях. Польська глотидактика має великий досвід у цьому питанні, оскільки ситуація на ринку освіти та на ринку праці зумовлює все більше уваги до вивчення таких мов [2 : 31]. Кількість іноземців, які навчаються та працюють у Польщі, зростає. Вони обирають такі напрямки, як менеджмент, економіку, математику, інформатику, правознавство та управління, міжнародні відносини, туризм і навіть медицину. Зрозуміло, що знань загальної мови недостатньо для навчання в університеті чи для професійної діяльності.

На кафедрі україністики вже кілька років проводиться навчання в галузі спеціалізованих мов, зокрема українського, російського та англійського туризму,

ділового мовлення, мови українського права та засобів масової інформації. Вони належать до основних спеціалізованих мов: без їхнього знання сьогодні неможливо працювати перекладачем чи вчителем. (Наприклад, щоб скласти іспит на присяжного перекладача, потрібно знати спеціалізовану мову юридичної сфери, торгівлі та економіки).

Актуальність курсу зумовлена потребою формування нової комунікаційно-перекладацької компетентності студентів-філологів. Вони вивчають питання, в ході аналізу яких виникають певні труднощі. Наприклад, на польському видавничому ринку все ще бракує лексикографічних робіт з цієї галузі. Єдина допомога - це виданий на кафедрі україністики «Польсько-український тематичний словник» [5], в якому один з тематичних блоків стосується правової системи Польщі та України та найважливішої термінології кримінального права. Лексикографічні праці І. Яценка недоступні в Польщі [10], [11].

Мета курсу – сформувати в студентів основи спеціалізованих знань та знання про терміни, необхідні для професійного перекладу юридичних текстів, ознайомити студентів з ключовими лексичними, синтаксичними та стилістичними питаннями української та польської юридичної мови [8]. Працюючи з оригінальними юридичними текстами, учасники курсу мають можливість вирішити проблему спеціалізованих перекладів та сформувати власну перекладацьку компетентність у сфері юридичного перекладу.

Викладання української та польської юридичної мови відповідає стандартам, які розробила польська та зарубіжна глотодидактика, й узгоджується не тільки з мовною політикою Європейського Союзу, представленою в «Європейському описі системи мовної освіти» [4], але й з методологічними пропозиціями в праці Й. Гжелак «Польська мова права - в глотодидактичній перспективі» [3]. Це єдина досьогодні синтетична робота, присвячена викладанню польської мови права. Важливою дидактичною допомогою є підготовлений на кафедрі підручник «Українська юридична мова», ч. 1 [1] (ч. 2 в роботі), «Словник юридичної термінології» Е. Ожгі [6], а також публікації українських авторів: А. Токарської, І. Кочан [9], З. Мацюк та Н. Станкевич [8].

Цілі курсу та методи навчання. Однією з головних цілей курсу є ознайомлення студентів з правовими системами в Україні та Польщі та найважливішими темами різних галузей права, що передбачає вивчення лексичного фонду української та польської юридичної термінології. Методи, використані в навчальній програмі, насамперед призначені для розвитку мовної компетенції, зокрема розуміння та можливостей перетворення юридичних текстів, мовлення, перекладів та письма, а також сприяють розвитку вимови, граматики та правопису.

Тематичний та лексичний обсяги курсу. Через широкий спектр питань цієї дисципліни та її обмежений часовий обсяг програма курсу представляє лише основні питання українського та польського законодавства. Текстову базу складають найважливіші з точки зору права документи: правові акти, конституції, кодекси, закони, нормативні акти, цивільні договори, свідоцтва про народження, шлюб, заповіти та спеціалізовані статті. Тематичний обсяг визначають шість основних модулів: системний модуль та п'ять інших, що відповідають галузям права, серед них - модуль цивільного права, адміністративного та фінансового права, кримінального права, модуль трудового права та модуль міжнародного права.

Зміст системного модуля охоплює теми, пов'язані з правовою системою в Польщі та Україні (джерело права, галузі права, поділ влади: законодавча, виконавча, судова) [3 : 278–295].

а. Модуль цивільного права ознайомлює з термінологією цивільного права, юридичними діями та правоздатністю, суб'єктами цивільного права та цивільно-правовими відносинами власності. Він акцентує на знаннях про спадщину та сімейне право.

б. Адміністративно- та фінансово-правовий модуль стосується правовідносин між різними суб'єктами і органами державного управління та місцевого самоврядування, а також фінансової економіки держави. Модуль актуалізує словниковий запас, пов'язаний з структурою адміністративних органів, адміністративним провадженням (сторонами та учасниками адміністративного провадження), податковим правом, законом про захист персональних даних.

с. Модуль кримінального права розглядає кримінальну відповідальність, порушення закону та кримінального провадження, боротьбу зі злочинністю та тероризмом.

д. Модуль трудового права передбачає увагу до відносин між працівниками та працедавцями, захист прав працівників, соціальне забезпечення.

е. Модуль міжнародного права вводить у норми, що регулюють відносини між суверенними державами та міжурядовими міжнародними організаціями у питанні міжнародних угод та захисту прав людини.

Перше завдання, яке починає заняття, ознайомлює з текстом українською мовою, що представляє тему. Супровідне завдання полягає у введенні відсутніх слів та виразів. Студент використовує українсько-польський словник, створений до підручника, перекладає текст на польську мову.

Приклади завдань курсу [1 : 129–157]

Права людини

Вправа 1.

А. Прочитайте наведений текст. Замість крапок вставте відповідне за змістом слово або словосполучення. Текст перекладіть польською мовою.

Захист прав людини

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, утвердження і забезпечення прав і свобод (1), є її головним обов'язком. Тому їх поняття, (2) Європейським судом з прав людини, мають методологічне значення, виступають інструментом національного судового тлумачення норм (3) Другий розділ Конституції України, що нараховує майже третину з загальної кількості конституційних норм, містить велику (4) прямих запозичень з двох загальновідомих міжнародних пактів ООН про права людини 1966 р.

Важливим елементом цієї праці з текстом є читання з розумінням і засвоєнням нової загальної лексики та термінології. Запам'ятовуванню нових знань та лексики сприяють вправи на формулювання питань і відповідей, а також вправи, пов'язані з перетворенням тверджень, які полягають у резюмуванні наведених правових положень, у тлумаченні правових актів залежно від теми, у формулюванні висловлювань, наприклад, про відмінності між правовими системами в Україні та Польщі чи іншими правовими системами Європи та світу. Звертається увагу на синтаксис і стилістику мови тексту.

Подальші вправи, пов'язані з першим юридичним текстом, який вводить в тему даного модуля, стосуються перекладу слів, словосполучень і цілих речень у тексті на польську мову, а також з польської мови на українську, з'єднання українських виразів з польськими еквівалентами і введення їх у ширший контекст, напр.:

Б. Перекладіть польською мовою.

встановлення нових стандартів правосуддя –

Європейська комісія з прав людини –

1. Право кожного на життя охороняється законом.

2. Право на життя є основоположним правом людини та правом, що забезпечує основні демократичні цінності.

В. Перекладіть українською мовою.

prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego –

wolność myśli, sumienia i wyznania –

1. Prawo każdego człowieka do życia jest chronione przez ustawę. Nikt nie może być umyślnie pozbawiony życia, wyjąwszy przypadki wykonania wyroku sądowego skazującego za przestępstwo, za które ustawa przewiduje taką karę.

2. Nikt nie może być poddany torturom ani nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu.

Г. Наведені словосполучення введіть у ширший контекст.

правовий акт	akt prawny
обмеження свободи	ograniczenie wolności
основоположне право людини	podstawowe prawo człowieka
найвища соціальна цінність	najwyższa wartość społeczna
право на недоторканність	prawo do nietykalności

Наступний запропонований текст зазвичай походить з польської професійної літератури або польських правових актів, кодексів, положень. На базі польсько-українського словника студенти перекладають на українську мову, обговорюють тему, викладену в тексті, яка дозволяє розвивати навички спілкування, звертають увагу на синтаксис та стилістику тексту.

Вправа 2.

А. Текст перекладіть українською мовою.

Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (fragmenty)

Art. 1. Obowiązek przestrzegania praw człowieka

Wysokie Układające się Strony zapewniają każdemu człowiekowi, podlegającemu ich jurysdykcji, prawa i wolności określone w Rozdziale I niniejszej Konwencji.

Б. Перекладіть польською мовою.

Високі Договірні Сторони –

незалежний і безсторонній суд –

1. Нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним або міжнародним правом.

2. Кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб правового захисту в національному органі.

Метою ознайомлення з наступним текстом є розширення лексичного фонду, пов'язаного із зазначеною темою, пошук українських еквівалентів до польських лексем та виразів, а також поглиблення та закріплення граматичних знань. Граматично-перекладацький метод допомагає у розвитку перекладацьких навичок, напр.:

Вправа 3.

Слова в дужках перекладіть українською мовою і запишіть у відповідній формі.

Що таке Європейський суд з прав людини?

Європейський суд з прав людини є 1. (sąd międzynarodowy) , що базується в Страсбурзі. Він складається з сорока семи 2. (sędziowie) , відповідно до числа 3. (państwa członkowskie Rady Europy) , які ратифікували Конвенцію про захист прав людини та основних свобод. Судді Суду засідають в особистій якості і не 4. (reprezentować) жодної держави.

Наступні дві вправи призначені для розробки компетенцій, пов'язаних з рецептивними мовними навичками, тобто сприйняттям і розумінням юридичних текстів та правових актів, зосередженням на передаваному змісті. Допомагають вправи, пов'язані із встановленням неправильно вжитих лексем та фраз, а також з пошуком необхідної інформації, з доповненням усунених фрагментів тексту реченнями або з фрагментами речень, поданими під текстом. Ці вправи супроводжують завдання, пов'язані з перекладом лексем та виразів на польську мову.

Вправа 4.

А. Прочитайте уважно текст, поданий нижче. Знайдіть у ньому 12 зайвих слів чи словосполучень.

Відповідальність перед Європейським судом з прав людини за дії влади, невизнаної міжнародною спільнотою (фрагменти)

1. Декілька питань, вирішених Судом, що не стосуються прямо Конвенції

Суд у Страсбурзі оцінює застосування Європейської конвенції з прав людини країнами, що належать до Ради Європи. Як правило, Суду не можна ставити запитань відмінних від тих, що стосуються незаконних порушень Конвенції.

Б. Перекладіть польською мовою.

держава-учасниця Конвенції –.....

постанова суду –.....

Вправа 5.

А. Прочитайте уважно текст, з якого усунути певні фрагменти. Доповніть його реченнями або фрагментами речень, поданими під текстом. Доповнений текст повинен утворювати єдине ціле. Один фрагмент речення зайвий і не повинен бути використаний.

Відповідальність перед Європейським судом з прав людини за дії влади, невизнаної міжнародною спільнотою (фрагменти)

2. Норми матеріального права, які можуть мати застосування до російської агресії проти України

2.1 Відповідальність у випадку фактичного контролю над територією

Держава-учасниця Конвенції, яка здійснює фактичний, цілісний контроль над територією іншої держави-учасниці Конвенції, несе відповідальність за дотримання Конвенції на цій території.

Відповідальність держави-учасниці Конвенції може також виникнути і тоді, коли ця держава внаслідок військових дій – легітимних чи нелегітимних – здійснює

фактичний контроль над простором, який знаходиться поза її державною територією. А.

Б. Перекладіть польською мовою.

компенсація / відшкодування –.....

розслідувати справу –.....

Останній запропонований текст доповнює обрану юридичну тему, він має на меті збагатити термінологічну лексику та розширити комунікаційні і перекладацькі компетенції. Головне завдання - прочитати і зрозуміти цитований текст і доповнити його відсутніми словами або виразами, напр.:

Вправа 6.

Прочитайте наведений текст. Замість крапок вставте відповідне за змістом слово.

Права, свободи та обов'язки людини і громадянина

(Конституція України – Розділ II)

Стаття 21. Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та (1.)..... Права і свободи людини є невідчужуваними та (2.).....

У процесі навчання студенти отримують також письмові завдання для поглиблення та закріплення правил написання. На основі аналізованих текстів підготовлено вправи з використанням технік, які слугують виробленню вмінь студентів писати тексти і базуються на слуховій перцепції. Це диктанти та вправи, пов'язані з візуальною перцепцією, які полягають у доборі споріднених слів [3 : 260], напр.:

Вправа 7.

Від поданих слів утворіть споріднені слова.

закон

рішення

суд

orzec

upoważnić

ustawa

Вправа 8.

Від поданих іменників утворіть прикметники.

право

повноваження

недієдатність

sądownictwo

ustawodawca

nietykalność

Блок завдань, присвячених вищерозглянутій темі, закінчують повторні вправи, які через високий ступінь складності курсу є важливим елементом спеціалізованого навчання. Це усні завдання, що закріплюють лексичний матеріал, вправи, пов'язані з узгодженням дефініції з терміном, з доповненням словосполучень, із закріпленням зв'язків між лексичними одиницями.

Курс переконує студента в тому, що юридична мова, як і інші спеціалізовані мови, тісно пов'язана з загальною мовою і створена юристами для потреб юридичного спілкування. Студент усвідомлює формалізований характер мови, розуміє значення точності, чіткості, визначеності та стислості висловлювань, враховує водночас їхню інформаційну насиченість та конкретність, а також часте використання безособових

конструкцій та пасивних дієслівних форм.

Отримані знання та навички студентів, які прослухали курс

Закінчивши курс, студент

1. реалізує знання про
 - правову систему в Україні та в Польщі, про вибрані питання різних юридичних галузей;
 - найважливішу термінологію українського та польського права;
2. реалізує вміння [3 : 265–277]
 - володіє рецептивними вміннями в галузі юридичної комунікації, що дозволяє розуміти спеціалізовані тексти (прослухані чи прочитані);
 - володіє продуктивними вміннями, що дозволяють спілкуватися та використовувати знання з правових систем України та Польщі, цивільного права, кримінального права, адміністративного права, фінансового права, трудового та міжнародного права у типових професійних ситуаціях. Студент використовує основні ресурси мови (лексичні, граматичні, орфографічні, фонетичні) для підготовки усних та письмових робіт (таких як заява, договір про оренду, купівлю-продаж, дарування, завіт, надання довіреності). Студент вміє перекладати юридичні тексти з української на польську та з польської на українську;
 - володіє вмінням перетворювати висловлювання. Відповідно до Європейської системи опису навчання ця мовна компетенція поєднує в собі рецептивні навички вміння з продуктивними, полягає у перекладі та перетворенні висловлювання в рамках одної мови (у резюмуванні прочитаного тексту, конструюванні запитань до юридичних текстів та конструюванні відповідей).

Викладання української мови права є важливим елементом дидактичної програми, реалізованої на кафедрі україністики Варшавського університету. Курс відповідає очікуванням студентів, пов'язаним з підготовкою до функціонування у спеціалізованій правовій комунікації, сприяє значному підвищенню їхніх мовних компетенцій і – що суттєво – готує студентів до самостійного розвитку мовних навичок, отриманих у ході курсу.

Список використаної літератури

1. *Borys O., Jeż M., Mytnik I.* Ukraiński język prawny i prawniczy, część 1, Warszawa, 2016.
2. *Grucza S.* Od lingwistyki tekstu do lingwistyki tekstu specjalistycznego, Warszawa, 2004.
3. *Grzelak J.* Polski język prawa – w perspektywie glottodydaktycznej, Poznań, 2010.
4. *Europejski Opis Systemu Kształcenia Językowego.* Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa, 2003.
5. *Kononenko I., Mytnik I., Wasiak E.* Słownik tematyczny polsko-ukraiński, Warszawa, 2010.
6. *Ożga E.* Słownik terminologii prawniczej, Bydgoszcz, 1997.

7. *Pieńkoś J.* Podstawy juryslingwistyki; język w prawie – prawo w języku, Warszawa, 1999.
8. *Мацюк З., Станкевич Н.* Українська мова професійного спілкування / З. Мацюк, Н. Станкевич – Київ, 2016.
9. *Токарська А. С., Кочан І. М.* Українська мова фахового спрямування для юристів : Підручник. / А. С. Токарська, І. М. Кочан. – Київ, 2008.
10. *Яценко І.* Польсько-українсько-російський словник юридичної термінології / І. Яценко – Київ, 2007.
11. *Яценко І.* Українсько-польський польсько-український термінологічний словник (право, фінанси, економіка, торгівля) / І. Яценко – Київ, 2004.

References

1. *Borys O., Jeż M., Mytnik I.* Ukraiński język prawny i prawniczy, część 1, Warszawa 2016.
2. *Grucza S.* Od lingwistyki tekstu do lingwistyki tekstu specjalistycznego, Warszawa 2004.
3. *Grzelak J.* Polski język prawa – w perspektywie glottodydaktycznej, Poznań 2010.
4. *Europejski Opis Systemu Kształcenia Językowego.* Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa 2003.
5. *Kononenko I., Mytnik I., Wasiak E.* Słownik tematyczny polsko-ukraiński, Warszawa 2010.
6. *Ożga E.* Słownik terminologii prawniczej, Bydgoszcz 1997.
7. *Pieńkoś J.* Podstawy juryslingwistyki; język w prawie – prawo w języku, Warszawa 1999.
8. *Matsiuk Z., Stankevych N.* Ukrainska mova profesiinoho spilkuvannia / Z. Matsiuk, N. Stankevych – Kyiv, 2016.
9. *Tokarska A. S., Kochan I. M.* Ukrainska mova fakhovoho spriamuvannia dlia yurystiv : Pidruchnyk. / A. S. Tokarska, I. M. Kochan. – Kyiv, 2008.
10. *Yatsenko I.* Polsko-ukrainsko-rosiiskyi slovnyk yurydychnoi terminolohii / I. Yatsenko – Kyiv, 2007.
11. *Yatsenko I.* Ukrainsko-polskyi polsko-ukrainskyi terminolohichnyi slovnyk (pravo, finansy, ekonomika, torhivlia) / I. Yatsenko – Kyiv, 2004.

Стаття надійшла до редакції 25.05.2017

доопрацьована 25.06.2017

прийнята до друку 04.09.2017

TEACHING UKRAINIAN LANGUAGE OF LAW AT THE DEPARTMENT OF UKRAINIAN STUDIES AT THE UNIVERSITY OF WARSAW

Irena Mytnik

*University of Warsaw,
Department of Ukrainian Studies,
Szturmowa Str., 4, room 415, 02-678 Warsaw, Poland,
phone: (+48) 22 5520342
e-mail: iwmytnik@uw.edu.pl*

This article discusses teaching of Ukrainian legal language at the Department of Ukrainian Studies at the University of Warsaw. The course syllabus, teaching methodology, objectives and planned learning outcomes are presented.

The program of the course introduces the basic issues of Ukrainian and Polish law. Among documents used during classes are legal acts, constitutions, codes, laws, regulations, civil law contracts, birth certificates, marriages, wills, indictments and specialized articles. The thematic scope is defined by the system module, civil law, administrative law and finance law, criminal law, labor law module and module of international law.

One of the main aims of the course is to familiarize students with legal systems in Ukraine and Poland and the most important subjects of various branches of law. The purpose of the course is to draw attention to the formal nature of the language, to clarify the accuracy of legal terminology, to avoid ambiguity and to strive for the precision of expression, the choice of vocabulary without expressive expressions, the categoricity, the superiority of impersonal constructions, the frequent use of passive.

The methods used in the curriculum are designed to develop language competence primarily in the field of understanding and the ability to transform legal texts, conversations, translation and writing. The techniques used in the teaching process also include the development of competence in pronunciation, grammar and spelling.

Key words: specialist languages, legal language, legal documents, teaching methods and techniques.